

KASABALAŞMIŞ BİR KÖY MONOGRAFİSİ: SARAYKÖY

A Village that has become a Town Monography: Sarayköy

Hakkı KALAYCI*

ÖZ

Monografi tekniği, sosyoloji ve diğer sosyal bilim dallarının özellikle halkbilimi ve kültür araştırmacılarının da kullandığı bir teknik olarak bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine yapılan incelemeleri ifade eden bir saha çalışma tekniğidir. Daha çok küçük sosyal gruplar ya da şahıslar üzerine de uygulanabilen bu teknik, köylerin sosyal yapısını ve kültürel özelliklerini anlamak için sıkça kullanılmaktadır. Köylere ait yapılan sosyolojik araştırmalar ve tarihsel kaynaklarda ifade edilen bilgiler ışığında, köylerimizin genelde birbirine benzer süreçlerden geçtiği görülmektedir. Geçim sıkıntısı başta olmak üzere köy işlerine ait her türlü zorluklar, kestirilemeyen bir gelecek, köylerde yaşamı zorlaştıran temel faktörlerdir. Tarımsal modernizasyona geçilememesi, hızlı nüfus artışı ile makineli tarım sonrası toprağın genel nüfusa yetmeyip geçim sıkıntısına düşülmesi, her aşamadaki eğitim talepleri, sağlıkla ilgili temel beklentiler, köye ait işlerin emek gücüne dayalı zor işler olması gibi köye ait ve sosyolojide itici faktörler olarak ifade edilen sebepler bunların en önemlileridir. Çalışmamıza konu olan Sarayköy, Türkiye'nin diğer köylerinde yaşanan sosyal gerçekliklerle benzer süreçlerden geçmiş ve benzer sorunlar yaşamış bir köydür. Çankırı iline bağlı Eldivan ilçesinin bir köyü olan Sarayköy monografi çalışmamızda, köyün kısa bir tarihi, konumu, nüfusu, eğitim, ulaşım, geçimlik faaliyetleri, gelenek ve görenekleri, evlenme adetleri ve göç gibi faktörler üzerine bilgiler derlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: köy, göç, nüfus, monografi, kültür.

ABSTRACT

Monography technique, as a field research technique used by sociology and other social sciences, especially folklore and culture researchers, is a field study technique that expresses the studies on a special subject or problem in scientific fields. This technique, which can be applied to small social groups or individuals, is frequently used to understand the social structure and cultural characteristics of villages. In the light of the sociological researches of the villages and the information

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Çankırı/ Türkiye. E-posta: hakkikalayci57@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-1139-5717.

expressed in the historical sources, we see that our villages generally go through similar processes. All kinds of difficulties related to village affairs, especially the lack of livelihood, an unpredictable future, are the main factors that make life in the villages difficult. The reasons expressed as repulsive factors in rural and sociology such as the inability to switch to agricultural modernization, rapid population growth and post-mechanized agriculture, the land being insufficient for the general population and falling into subsistence difficulties, education demands at every stage, basic expectations regarding health, and the difficult labor-based jobs in the village are the most important. Sarayköy, which is the subject of our study, is a village that has gone through similar processes and experienced similar problems with the social realities experienced in other villages of Turkey. In our study of Sarayköy, which is a village of Eldivan district of Çankırı province, information on factors such as a brief history of the village, its location, population, education, transportation, subsistence activities, customs and traditions, marriage customs and migration has been tried to be compiled.

Keywords: village, migration, population, monograph, culture.

Giriş

Sosyal bilimlerde ve özelde sosyolojide monografi araştırma tekniği, sınırları belirlenmiş bir konu üzerine yapılan incelemeler için kullanılan bir yöntemdir. Tek bir konu, aile, köy, kasaba, kişi veya bir sorun üzerine, yazılı soru metinleri ya da görüşme tekniği yoluyla uygulanabilen bir yöntem olan monografiler, sınırlı bir konuda daha çok derinlemesine inceleme imkânı vermektedir. Köy monografileri, bugün sosyolojinin kullandığı bir araştırma tekniği olmasının yanında diğer sosyal bilim alanlarında ve özellikle halkbilim ve kültür araştırmacılarının da kullandığı bir tekniktir. Toplumsal yapı içerisinde köyler, en küçük yerleşim birimleridir. Genel olarak Cumhuriyet dönemi ile günümüz köyleri nicelik açısından kıyaslandığında köylerde yaşayan nüfusun çok büyük oranda şehirlere göç ettiği ve bu sürecin hala da artarak devam ettiği bilinmektedir. Bu durum sadece nüfusu boşalan köyler için değil, göçle yerleşilen şehirler için de önemli sorunların kaynağı olmuştur. Sosyal bilimciler bu alana daha titizlikle girmeli ve köylerin nüfus olarak boşalmasının sebepleri üzerine analitik yaklaşımlar ve bu soruna dair çözümler ortaya koymalıdır. Çoğu sosyal bilimci yaptığı çalışmalarla bunun güzel örneklerini göstermiş olmakla beraber, son dönemde köyler üzerine yapılan çalışmaların da nispeten azaldığını söylemek mümkündür.

Bir köy monografisi olarak hazırlanan bu çalışmada da köyün sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı anlaşılmasına çalışılmıştır. Çankırı'ya bağlı Eldivan ilçesinin bir köyü olan Sarayköy, tarihsel, kültürel ve sosyal anlamda

incelenmeye değer bir köydür. Bir çalışma ile bütün bir köy hakkında eksiksiz bilgiler vermek elbette mümkün değildir. Haliyle bu çalışmanın da eksikleri olmakla birlikte özellikle köy sosyal hayatına dair monografi yazımı ile verdiği bilgilerin önemli bir açığı kapatacağı düşünülmektedir. Elbette, tek bir köyün incelenmesiyle oluşan bu çalışma, diğer köyleri de kapsayacak bir genelleme imkânı vermeyecektir. Ama aynı toplumsal yapı içerisinde yaşayan birey ve birimlerin de benzer hikâyelerinin olacağı sosyolojik bir çıkarımdır.

1. Kuramsal Çerçeve ve Alan Literatürü

Monografi, bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine yapılan incelemeleri ifade eden bir saha çalışma tekniğidir. Sencer'e göre (1984: 402), köy monografileri, tek birimli örneklerden yola çıkarak kırsal yapının ortalama kültürel özelliklerine ilişkin olarak genellemelere ya da genel hükümlere ulaşmayı amaçlayan bilimsel araştırmalardır. Köy monografileri, bugün sosyolojinin kullandığı bir araştırma tekniği olmanın yanında diğer sosyal bilim alanlarında ve özellikle halkbilimi ve kültür araştırmacılarının da kullandığı bir saha araştırma tekniğidir.

Sosyolojik anlamda Le Play (1806-1882) tarafından 36 Avrupalı işçi ailesi üzerine çalışarak hazırlanmış olan *Avrupa İşçileri* adlı saha çalışması, alanda yazılmış ilk monografik eser olarak kabul edilmektedir (Le Play, 1947: 221-258). Le Play, 20 senelik gözlemlerine dayalı olan bu çalışmasında Avrupa işçi ailelerini her yönüyle sahada incelemeyi amaç edinmiştir. Gündelik hayatlarından, geçim şartları ve aile içi ilişkilerine kadar uzanan geniş bir alanda uzun yıllar incelemelerde bulunmuş olan Le Play'ın o zamanın şartları içerisinde yayınlanmış bu araştırması, sosyolojinin saha çalışmalarına metodolojik bir zenginlik katmıştır.

Ülkemizde toplumsal olana dair çalışmalar Ahmet Vefik Paşa'ya kadar dayandırılmaktadır. Ancak doğrudan doğruya toplumbilimle ilişkilendirilebilecek ilk çalışmaların Ahmet Şuayip'e ait olduğu bilinmektedir. Onun Rıza Tevfik ile yayınlamış oldukları *Ulum-i İctimaiye* ve *İktisadiye* adlı dergileri pek çok yönden genel ve yerel incelemeleri kapsamaktadır. Ancak bu dergi, felsefe, toplum ve ekonomi alanındaki problemleri aynı zamanda konu edindiği için toplumbilime ait açık bir yön ve yöntem ortaya koymakta yeterli olamamıştır (Özdemir, 2008: 331).

Le Play ekolünün Türkiye'de en önemli temsilcisi olarak bilinen Prens Sabahattin, aynı zamanda Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren topluma, kurtuluş reçeteleri sunmak amacıyla eserler yazmış bir düşünürdür

(Berkes, 2002: 397). Berkes'e göre (2002: 397), Demolins ile kişisel dostluk kuran Prens Sabahattin, onun çalışmalarına para yardımında da bulunmuştur. Ona göre Sabahattin, bu görüşünü Osmanlı toplumunun çağdaşlaşması sorununa uygulayarak Demolins'in iki farklı tip toplum için kullandığı kavramları değiştirerek "communautaire" yerine "tecemmuî" ve "particulariste" yerine de "infiradi" kelimelerini kullanarak eserler yazmıştır. Ancak Tanyol (1949: 175). monografileriyle ünlü Le Play ekolünü temsil eden Sabahattin Bey ve talebelerinin bütün neşriyatlarında tecrübi sosyolojiyi tavsiye ettikleri halde, üzerinden çok zaman geçmesine rağmen esaslı bir şekilde yapılmış bir Türkiye monografisi vermiş olamadıklarını da ifade etmektedir.

Ülken'e göre Bedi Nuri (1872-1913), gidip yerinde yaptığı sosyolojik incelemelerle ilk dönem tecrübi sosyoloji araştırma örneklerini ortaya koymuştur. Bedi Nuri, sosyoloji metodunu Osmanlı'nın aşiret yapısındaki parçalarına uygulayarak Arnavutluk'ta kan gütme âdeti ve Arnavutluk sosyal teşkilatı ile ilgili makaleler kaleme almıştır. Bedi Nuri'ye göre Arnavutluk aşiret yapısına dayalı bir toplumdur (Ülken, 1992: 171). Türkiye'de monografi çalışmaları ilk dönem sosyologları arasında Mehmet Ali Şevki (Sevündük) ile devam etmiştir. Ülken'in aktardığına göre Mehmet Ali Şevki, Türkiye'nin sosyal monografisini yapabilmek için gereken soru cetvellerini Anadolu'ya göndermiş ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve memleketin ateş içinde bulunuşu sebebiyle bu anket sonuçlarının sınıflandırılması mümkün olmamıştır (Ülken, 1992: 443). Yine aynı dönemde Baha Tevfik "Teceddüdü İlmî ve Felsefî Kütüphanesi"ni kurmuş ve burada 11 cilt eser yayınlamıştır. Bu eserlerin *arasında Felsefe-i Ferd, Teceddüd-ü İlmî* adlı ve edebi feminizm ve psikoloji türlerine ait monografiler de vardır (Ülken, 1992: 234).

Le Play'ın "İlm-i İçtimai" ekolünün bir temsilcisi olan Behice Boran'ın 1940'lı yıllarda Manisa'nın 8 ova ve 5 dağ köyünde yaptığı kırsal yapı araştırması esasında bir monografi çalışmasıdır. Üretim biçimlerini, ürettiklerini ve ekolojilerini esas alarak gerçekleştirdiği ve 'Toplumsal Yapı Araştırmaları' olarak ortaya konulan bu sosyolojik çalışması, alanda çok önemli bir eserdir. Boran'ın, bu çalışması, günümüzde de sosyal bilimciler için çok önemli bir referans ve çözümleme aracı konumundadır. Boran, bu çalışmalarında, kasabaya uzak ve çorak toprakları bulunan dağ köylerinde değişimin daha yavaş gerçekleştiğini, buna karşın ova köylerinde kadının toplumsal konumunun dağ köyleriyle kıyaslandığında daha da yükseldiğini ifade etmektedir. (Boran, 1992: 189-218).

Behice Boran'ın Mübeccel Kıray üzerinde önemli tesirleri olmuştur. Bu tesir, bir anlamda Türkiye'de yeni bir sosyoloji yapma tarzının doğmasında

Kıray'a öncü rolünü de vermiştir (Kovanlıkaya ve Çav, 2010: 101). Kıray, pozitivist bilim yönteminin bazı araçlarını (sayısal teknikler gibi) kullanmanın yanında, o gün adına henüz "niteliksel araştırma teknikleri" denilmeyen, derinlemesine mülakatları, grup görüşmelerini ve antropoloji eğitiminin ona kazandırmış olduğu etnografik tekniklerle de veri topluyordu. Kıray'ın yaptığı karşılaştırmalı analizler de -köy ve kasaba monografileri- bu yöntemsel özgünlüğü taşımaktadır (Kovanlıkaya ve Çav, 2010: 104-105).

İbrahim Yasa, 1955 yılında yaptığı Hasanoğlan köyü ile ilgili araştırmasında (Yasa, 1955), köyün doğal çevresi, üretim biçimi, kültürel durumu ve sosyal yapısı hakkında bilgiler vermiştir. Mümtaz Turhan, bir kültür temasının ne derecede değişmeyi doğurabileceğini incelemek için kültür antropolojisi esaslarına dayanarak Horasan, Azap, Ardos, Zara ve Zarnak adındaki Erzurum köylerinde araştırmalar yapmıştır. Bu köyler birbirinden 3-5 km. mesafede olup nüfusları da 150-800 arası ve hepsi 150 yıl önce Kafkasya'dan gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Turhan, bu köylerin iktisadi durumu ve faaliyetlerini, köyde aile, göç ve kültür değişimleri gibi bazı alanlarda incelemelerde bulunmuştur (Ülken, 1992: 458-459).

Niyazi Berkes *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma* başlıklı çalışmasında (1942: 132), 1940 yılında Ankara'ya uzaklıkları ortalama 20-25 km. olan 13 köyde, mevki, dış vasıflar, nüfus, ekonomik hayat, işlerin tanzimi ve bölünüşü, aletler ve teknikler, sosyal kuruluş, aile, akrabalık, evlenme gibi konularda incelemeler yapmıştır. İncelediği köylerde üretim biçimleri, evlenme ve boşanma ilişkileri, hane sayısı ve çocuk sayısı gibi değişkenleri ele almış ve çocuk ölümlerine karşı köylünün kadercilik bakış açısının varlığına işaret etmiştir. Köylerdeki sosyal değişimi ve özellikle de şehirlerin etkisiyle köylerde kadının statüsünün değişime uğradığını ve buna paralel olarak kadının tarlada çalışmasının görece azaldığını, şehirleşme sürecine bağlı olarak da kızların mirastan pay almaya başladıklarını saptamıştır (Berkes, 1942: 131-137). Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi olan Cahit Tanyol da 1960'lara kadar hocası Ülken'in yaklaşımları ve çalışmaları doğrultusunda Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin sosyolojilerini savunmuş ve Amerikan sosyolojisi etkisinde köy monografileri yapmıştır (Kovanlıkaya ve Çav, 2010: 40).

Güçbilmez'in 1972'de *Yenimahalle ve Kayadibi: Karşılaştırmalı Bir Köy Araştırması*, Eserpek'in 1979'da *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme: Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma* adlı Çat'a bağlı Tüysüz ve Hasankale'ye bağlı Alvar köylerinde yaptığı çalışmasında aynı coğrafi bölgede bulunan iki köyün iletişim imkanları ile normlardan sapma süreci ve bu durumun sosyal yapı değişmelerine etkilerini analiz etmeye çalışmıştır.

Merter'in 1990'da *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği* adıyla kitaplaştırdığı çalışmasında, aile biçimlerini etkileyen faktörleri incelemiştir. Uğuzman'ın Dörtdivan ve Beypazarı ilçelerinde yaptığı çalışmalar (2000, 2002), Arslan'ın köydeki ekonomik iş bölümü ve kadının konumunu araştırdığı Kavaközü köyü monografi çalışması (2004), alana önemli katkılar sunmuşlardır.

Köylerin genel olarak tarihi seyir içinde yaşadığı sosyal gerçeklik ve değişimlere göz attığımızda bunların en önemlilerinin, tam olarak tarımsal modernizasyona geçilememesi, hızlı nüfus artışı ile makineli tarım sonrası toprağın genel nüfusa yetmeyip geçim sıkıntısına düşülmesi, her aşamadaki eğitim talepleri, sağlıkla ilgili temel beklentiler, köye ait işlerin emek gücüne dayalı zor işler olması gibi köye ait sosyolojide itici faktörler olarak bahsedilen sebepler olduğunu görmekteyiz. Bütün bu faktörler köylüde gelecek beklentisi ve yaşam doyumu açısından huzursuzlukların da kaynaklarıdır. Kıray, köy sorununu feodal tarım düzeninden modern sanayi düzenine geçişte ortaya çıkan yapısal değişimler olarak değerlendirmektedir. Kıray'a göre tarımda başlayan hızlı makineleşme, ürün veriminin artması ile mülkiyet yapısındaki değişimlere sebep olan faktörler, topraksızlaşan veya az topraklı köylünün göçüne yol açmaktadır (Kaçmazoğlu, 2017: 396). Yine Kıray'ın "sahte şehirleşme" kavramı ile ifade ettiği "şehirlerin sanayileşme hızının tarımın modernleşmesinden çok daha yavaş gerçekleşmesi olgusu"; hem köy hem de şehirler açısından büyük sorunlara neden olmaktadır. Öte yandan çiftçi olamayan köylü için haberleşme, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler sayesinde, yaşam standartlarını yükseltme isteği, şehir yaşamında nispeten kolay gibi görünen hayat, şehre dair çekici sebeplerle birleşince en kestirme fakat zor çözüm şehre göç olarak görülmektedir. Özellikle 1950-1960'lı yıllarda belirginleşen iç ve dış göç hem şehirlerin hem de köyün sosyoekonomik ve kültürel yapısını değiştirmiştir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (HÜNEE, 2000) ve İçduygu ve Sirkeci'nin (1999) bulgularına göre günümüzde, köyden kente göçün yerini daha baskın bir şekilde kentten kente göçler almaktadır. Özellikle 1950-1985 yılları arasında köyden kente yapılan göçlerin dinamiğini anlamak için alanda çokça araştırmalar yapılmış ve bu çalışmaların daha çok akılcı ve modernist yaklaşımlarla açıklanması yaygın hale gelmiştir (Tekeli ve Erder, 1978). Akşit'e göre 1980'ler ve özellikle de 1990'lar hızlanan küreselleşme ve yerelleşme nedeniyle köy ve kent ayırımının giderek ortadan kalktığı bir dönemdir. O'na göre de akılcı-modernist-bütüncü yaklaşımların yerini daha çok parçacı ve post-modernist yaklaşımlar almaya başlamıştır (Akşit, 1998: 22-37).

Köyün nüfus açısından şehre galibiyeti uzun yıllar devam etmiş, ancak 1950'lerden sonra tablo şehrin lehinde değişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra köylerden şehirlere ciddi anlamda göçlerle bir nüfus akışı gerçekleşmiştir. Günümüzde boşalan ve insansız kalan köylerin değişimin başlangıcı da yine aynı dönemlerdir. Şehrin cazibesi ve çekiciliği, köylerdeki yaşamın gündelik hayat içerisinde büyük zorluklarının olması göçlerin sebeplerini özetleyen temel yaklaşımlardır. Bu çerçevede yapılan göçler sonucunda, bir yandan köyler boşalıp insansız hale gelirken, diğer yandan da cazibe ve çekim merkezleri olarak büyük şehirler, özellikle de metropoller bundan en fazla etkilenen yeni sorun alanları haline gelmişlerdir. Aslında bu sosyal hareketlilikten hem şehirler ve hem de köyler çokça etkilenmişlerdir.

Makro teoriler açısından kolayca zikredilen bir olgu, aslında mikro sosyolojik çalışmaların ışığında çok derin anlamlara, hikâyelere ve tecrübelere de kaynaklık etmektedir. Bazen gündelik hayat içinde çokça kullanageldiğimiz “adı üzerinde”, “çok açıktır ki” gibi betimlemeler ve ifadeler, aslında çok katmanlı sosyal gerçeklikleri içinde barındıran her biri derin olgulardır. Mills'in dediği gibi (2007: 12), sosyoloji bize gündelik rutin içinde yapıp ettiklerimizin farkındalığını ve derinliğini de göstermeye çalışır. Bireysel yaşam öyküleri, içinde yaşanan toplumdaki nasıl ve ne şekilde etkilenir, sosyolojik bakış açısı ile özel yaşamlarımızda, aslında toplumun genel yapısının izlerini taşıyor olmasını görebiliyor muyuz ya da bireysel özellikler ile açıklanan bir durumun, örneğin bir göç hareketinin toplumsal süreçlerle nasıl bir ilişkisi vardır, gibi sorular aslında kişisel biyografinin bir parçası gibi görülen yaşam karelerinin bir toplumsal yapının ve tarihin birbirleriyle ilişki içerisinde oluşturduğu; özel gibi görünen ama genel toplumsal yapının bir sonucudur. Mills'e göre “toplumu ve bireyi birlikte ele almadıkça ne bireyin hayatını ve ne de toplumun tarihini tam kavrayabiliriz. Ne var ki, genellikle, insanlar karşılaştıkları sorunları, güçlükleri, felaketleri tarihsel değişimler ya da kurumsal çelişkiler ve çatışkılar açısından düşünüp değerlendirmemektedirler” (Mills, 2007: 12). Aynı şekilde Weber de sosyolojinin görevinin aslında bu derin yapı ve olguları anlamaya çalışmak olduğunu söylemektedir. Bu anlamda genel yasaların tekil gerçekleri anlamaya yardım etmekle beraber olguyu tam manasıyla anlamak için yetersiz olacağı da bilinmektedir. Weber, bu anlamda “modern kapitalizmin başlangıcının insan ekonomisinin gelişmesinin genel yasası ile açıklanabileceği görüşünün yetersizliğini” ifade ederken, genel teorilerle bir olguyu derinlemesine anlamının yetersizliğinden bahsetmektedir (Weber, 2018: 60). Köylerden kentlere yapılan göçler, bir sosyal hareketlilik türü olarak toplumsal değişimin sebepleri içinde

önemli faktörlerden biridir. Bu olguyu nedensel çoğulculuk kuramı çerçevesinde tek faktörlü göç ve ekonomiye bağlamak, bazen altta yatan dip dalgayı görmeyi engelleyebilir. Sosyolojinin bugünkü birikimi ve bakış açısı ile bir sosyal olayın sebeplerinin yine başka bir sosyal olay olması gerçeğini yadsımadan, çoklu faktörlerin sebep olabileceği bir sosyal gerçeklik ağı modelinin daha kullanışlı olduğunu söyleyebiliriz.

Sözlü kültür çalışmaları ile birincil kaynaklardan elde edilmiş olan veriler yazılı kaynaklar kadar zengin olmasa da bir yerin sosyal ve kültürel yapısını anlamak için son derece önemlidir. Sosyoloji bilimsel bir metot olarak nesnelliği ya da objektifliği bütün çalışmaların temel bir ilkesi olarak ortaya koymaktadır. Özellikle de birincil kaynakların çalışmaya temel teşkil ettiği durumlarda nesnellik kaygısı elbette yerinde bir kaygıdır. Yaşayan zengin ve canlı bir kültüre sahiplik eden toplumların bu varlıklarını sadece pozitivist paradigma açısından anlamaya çalışmak, çok katman ve derinliğe sahip olan hikayeleri anlamayı zorlaştırabilir. Burada daha geniş bir metodolojik yaklaşım gereklidir. Bu noktada daha çok Weber ile ortaya konulan yorumlayıcı/anlamacı metodolojik yaklaşım ile toplumsal örüntülerin anlaşılmasında önemli yollar kat edilmiştir. Özellikle incelenen toplumların kültür, zihniyet, toplumsal algı gibi ölçülmesi çok kolay olmayan durumlarını tasvir etmek, gözlem ve mülakat tekniklerinin avantajları ile daha derinlikli bilgilere ulaşabilmek mümkündür. Burada iki yöntemin uzlaşmasını sağlayacak olan önemli bir gerçeklik, nitel metodolojik çalışmalar ile elde edilen her bilginin veri olmadığı ve sadece araştırmacının bireysel gözlemlerinin sübjektif bir ürünü olduğu yanılgısıdır. Zaten veri ve bilgi dediğimiz şey de hemen oracıkta duran ve araştırmacıya kolayca teslim olabilen bir şey de değildir. Bu çerçevede gerçekleştirilen Sarayköy monografi çalışması elbette sübjektif bakış açılarını içermesi ihtimali de olan bir nitel çalışma olması nedeniyle eksikleri olacaktır. Ama yine de bilimsel ve akademik dünya için küçük de olsa bir katkı sunması umulmaktadır.

Burada ifade edilmesi gereken bir başka şey de göç çalışması literatürünün göçleri genel olarak sorunlarla anmak eğiliminde olduğu gerçekliğidir. Bu aslında toptancı bir yaklaşımın bir sonucu gibi görünmektedir. Göçler her zaman sorun doğurmamış, sonuçları itibarıyla olumlu katkılarının da olduğu çok örnekler yaşanmıştır. Göçe konu olan ilk muhataplar, çok zorluklar yaşamışlar olsalar da sonraki neslin bu değişimden çok faydalandığı da bir gerçektir. Mesela 1960 ve sonrasında devlet teşvikleriyle ülkemizden Almanya'ya yapılan göçler, belki çok acıklı hikâyeler barındırsa da bugün Avrupalı olan bu soydaşlarımızın varlığını bu hikâyelerin bir sonucu olarak

görmek de mümkündür. Türkiye’de kentleşme olgusuna sebep olan temel faktörün önemli bir motivasyon kaynağının göç hareketleri olması da yine göçün bir başka katkısı olarak düşünülebilir. Göçlerin, istenmeyen birtakım sorunlara kaynaklık etmeleri her zaman mümkünken, sonuçları itibariyle faydalarının da olduğu unutulmamalıdır. Her zaman sorunlarla anılan göç gibi sosyal hareketlerin tamamen zararlı sonuçlar doğurduğuna dair genellemeler bazen yanlış yönlendirmelerin de kaynağı olabilmektedir.

2. Uygulama Süreci ve Çalışmanın Metodolojisi

Yukarda kısa bir literatür özeti verilen köy monografileri alanına bir katkı sunmak amacıyla yaptığımız bu çalışmada, araştırma alanı olarak Çankırı’nın ilçesi Eldivan’a bağlı Sarayköy inceleme konusu olarak seçilmiştir. Sarayköy’e ait toplanan bilgiler hem köyde oturanlar hem de genellikle yaz dönemlerinde köye gelenler ama daha çok kışın yakın şehirlerde hayatını devam ettiren köy halkıyla yapılan mülakatlar yoluyla elde edilmiştir. Bu çalışmadaki veriler, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü öğrencileriyle yapılan köy ziyaretleri sonucunda elde edilmiştir. Bu tür çalışmalarda bilgisine müracaat edilen kaynak kişiler önemlidir. Bu çalışmada köy kahvesi, köy odası, cami gibi mekanlarda görüştüğümüz köy sakinlerinden bilgi alınmaya ve her alanda gözlemler biriktirmeye çalışılmıştır. Samimi bilgi aktarımının sağlanabilmesi için doğal ortamın korunması ve etik kaygılar sebebiyle kişilerden ses ve görüntü kaydı alınmamıştır. Bu çalışma kapsamında köyün konumu, nüfusu, eğitim, ulaşım, tarımsal faaliyetleri gibi somut göstergeler ile köylüye ait ve köylüler tarafından sendirilen sorunlar da ele alınmıştır. Burada birincil kaynak kişilerle (köyde yaşayan yaşlı ve ileri gelenler) derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Çalışmada, bunun yanında ikincil kaynaklar olarak adlandırılan resmî kurum ve kuruluşlardan temin edilen belgeler de yol gösterici olmuştur.

Öncelikle köydeki sosyal yapı incelemelerinde şu bilgilerin olmasına dikkat edilerek araştırma kurgulanmıştır: Köy hakkında bilgi verilip köyün kısa da olsa bir tarihçesi anlatılarak, köyün demografik yapı ve özellikleri üzerine araştırma sonuçları yazılmış, aile yapısı, evlilikler, boşanmalar, akrabalık ilişkileri, beşerî ilişkiler ve göç üzerine gözleme dayalı veriler, betimsel olarak işlenmiştir. Bunun yanında köyün maddi üretim biçimi ve geçim kaynakları ve araçları, üretime katkı ve katılanlar, köylünün gelir durumu, tüketim ve tüketim alışkanlıkları, giyim kuşam ve beslenme gibi faktörler de inceleme konusu yapılmıştır. Diğer yandan inançlar, din, dini pratiklerin icrası, camiler, batıl inançlar da oldukça yaygın bir şekilde yapıyı belirleyen unsurlardandır. Çalışmanın kapsamı ölçüsünde araştırma verilerine daya-

narak bu faktörleri de kısaca yansıtmaya çalıştık. Bir başka faktör olarak sohbetler ve eğlence, düğünler, âdetler, gelenekler de katılımcıların ifadeleriyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Bir köy şartları çerçevesinde sosyal aktiviteler, sosyal mekânlar ve diğer boş zaman değerlendirme araçları da inceleme konusu olmuştur. Bütün bu çalışmalar genelde mülakat ve gözlem araçları kullanılarak yapılmış olup bunlardan başka resmî kurumlarla da ilişkiye geçilip köy hakkında formel bilgiler elde edilmiş ve makaleye yansıtılmıştır. Köye ait bilgiler, köyün en yaşlısı Ali Çınar (93), muhtar, imam ve köy halkı ile birebir görüşme yapılarak elde edilmiş ve yazılı kayıt altına alınmıştır.

3. İnceleme

3.1. Sarayköy'ün Coğrafi Özellikleri ve Geçim Kaynakları

Çalışma konumuz olan Sarayköy'ün bağlı olduğu Eldivan ilçesi, yaklaşık 2.100 nüfuslu Çankırı'nın küçük bir ilçesidir. Nüfus ve yerleşim olarak küçük olmasına rağmen tarihi olarak önemli bir derinliğe de sahiptir. İlçenin tarihi, M.Ö. 300 ve 400 yılları arasında Makedonya ve Paflogonya, daha sonra ise Galatlar ve Romalılara kadar dayanmaktadır (URL-1). Genel anlamda Çankırı'da ova çok azdır. Vadi şeklinde düz araziler mevcuttur. Bozkır, Uluyazı, Yapraklı, Aydos, Eldivan, Aliözü gibi yayla özeliğine sahip vadiler ise zaman içerisinde erozyon sebebiyle jeolojik yapı değişikliğine uğramıştır (Çankırı İl Çevre Durum Raporu 2010: 52). Genellikle çıplak dağlar ve platolar ile kaplı Çankırı ili toprakları, toprak erozyonu tehdidi altındadır. Merkez, Şabanözü, Orta, Çerkeş ve güneyde bulunan ilçelerde 100.000 hektar civarındaki alanda şiddetli toprak erozyonu olduğu belirtilmektedir (Çankırı Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2010: 14). Sarayköy Eldivan ilçesine bağlı bir köydür. Çankırı'ya 18 kilometre uzaklıkta olup il merkezinin güney batısında kurulmuştur. İlçe topraklarının kuzeyinde Korgun, doğusunda Çankırı, güneyinde Ankara ve batısında Şabanözü ilçesi vardır. 346 km. karelik bir yüzölçümüne sahiptir. İlçede halkın başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Karasal iklimin egemen olduğu yazları sıcak kışları soğuk ve karlı geçmektedir (URL-1).

Öncelikle çalışmanın başlangıcında köyün ileri gelenleri ile yaptığımız görüşmeler ve köyün en yaşlısı olarak tanıştırdığımız Ali Çınar'ın bilgisine müracaat edilmiştir. Bu çalışma, sorularımıza büyük bir özveri ile cevaplar verip destek olanların ifadeleriyle yaptığımız inceleme ve gözlemler sonucu ortaya çıktı. İfade edilenlerle yaptığımız gözlemlerin paralelliği ve tutarlılığı edinilen bilgilerin doğruluğuna işaret etmekteydi. Önce geçim kaynaklarını

öğrenmeye çalıştığımız mülakatlarda köyde yetiştirilen ürünlerle ilgili sordüğümüz soruya şu şekilde cevaplar aldık:

Köyde kiraz ağacı çok yaygındır. Arsası bahçesi olan her kişinin mutlaka en az dört adet kiraz ağacı bulunmaktadır. Bunun dışında Sarayköy'ün toprağı kumlu yapıya sahip olduğu için köy halkı ceviz, badem ağaçlarını ve dut ağaçlarını yaygın olarak dikmişlerdir. Büyük arazileri olanlar ise genellikle buğday ve arpa ekip biçmektedirler (KK-1).

Kentleşme ve göç teorilerinde önemli bir faktörel sebep olduğunu düşündüğümüz tarımsal teknolojinin gelişimiyle ilgili olarak sordüğümüz sorulara gelen cevaplar sanki göç teorisini doğrular niteliktedir. Köy halkı üstün tekniğı kabul etmiş ve onaylamıştır. Bunun yanı sıra ekin, saman, buğday ekip biçme hızı artmıştır. Tırpanla ekip biçilen arazi, makine ile ekip biçilmeye başlanmıştır yalnız üstün tekniğın bir kötü yanı da insanları işsiz bırakmasıdır. İşsiz kalanlar da başta Ankara olmak üzere, büyük şehirlere göç etmişlerdir. 1958 yılında Ankara'da Sarayköy halkından pek çok hane vardır. Halen buralara göç etmiş halk amelelikte, inşaatta ve pazar hallerinde çalışmaktadırlar. Bu bilgiler, aslında Sarayköy'ü anlatırken bütün bir Türk toplumun yaşadığı değişimin ve dönüşümün de bir özeti niteliğindedir. Benzer şekilde hayvancılıkla ilgili sorulan soruya şu cevabı aldık:

Köyün yerli halkında eskiden davarlar vardı. Neredeyse her evde en az altı inek bulunur, otlatırken korumak amacıyla Kangal türü köy halkının tabiri ile “davar köpeğı” de bulunuyordu. Hemen her evde tavuk kümesi ve tavuklar bulunmaktaydı. Bu tavuklar da evin yumurta ihtiyacını sağlamaktaydılar. Yine her evde olmamak şartı ile çoğı evde av köpeğı de bulunmakta idi. Bununla ekseri dağ tavşanı ve keklik avına çıkılmakta olup ayrıyeten bahçelere giren domuzlar da avlanmakta idi (KK-2).

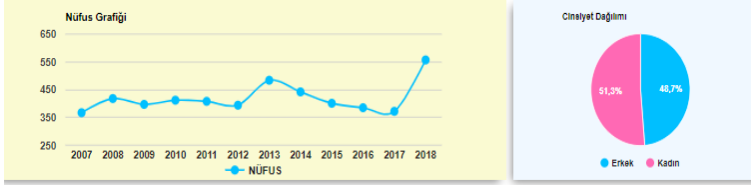
Sarayköy nüfusunun çoğı 50 yaş ve üzeri emekli kesim oldukları için tarlaları ve arazileri ekmektedirler. Köyün sadece az bir kısmı hayvancılıkla uğraşmakta olup çok küçük bir kesim de arıcılıkla uğraşmaktadır.

3.2. Sarayköy'ün Demografik Yapısı

Sarayköy, 400 küsur haneye ulaşmış bir köydür. Köy nüfusuna kayıtlı olan kişilerden genç kesim eğitim ve iş gibi gerekçelerden dolayı çoğunluğu Ankara olmak üzere coğrafi olarak yakın şehir ve bölgelere göç etmiştir. Bu kesim köye ancak tatillerde, bayramlarda ve önemli günlerde gelebilmektedir. Köyün en kalabalık olduğu zamanlar özellikle dini bayramlardır. Köy

muhtarlık verilerine göre 2018 yılı itibarıyla kayıtlı nüfus 557 kişi olarak ifade edilmektedir. Muhtarlık verilerinin ışığında köyün %51,3'ü kadın, %48,7'si ise erkektir. Sarayköy'ün 2018 yılına kadar olan nüfusun cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki tabloda şu şekilde görülmektedir:

ÇANKIRI ELDİVAN SARAYKÖY KÖYÜ NÜFUSU YILLARA VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIM GRAFİKLERİ

Tablo 1. Çankırı Eldivan Sarayköy Nüfusu, 2018 (URL-2).

Cinsiyetlere göre dağılımında dikkat çeken bir veri, kadın nüfus oranının erkek nüfus oranından birkaç puan yüksek olmasıdır. Bu oranlar Türkiye ortalamasına yakın olmakla beraber küçük farklarla kadınların yaşam süresi uzunluğu açısından daha çok yaşadıklarını göstermektedir. Köyün nüfusunun yıllara göre dağılımı da yine tabloda görülmektedir ki 2017'ye kadar nispi gerileme yaşayan nüfusun o tarihten sonra yükselişe geçtiği görülmektedir. Bunu daha çok emeklilik sonrası köyde daha uzun vakit geçirmeye bağlamak mümkündür.

3.3. Sarayköy'ün Ekonomik Durumu

Sarayköy Çankırı'nın diğer köylerine nispeten daha sınırlı tarım ve hayvancılık imkânlarına sahip bir orman köyü olmasına rağmen çoğunluğun emekli ve yaşlı olmasının da etkisiyle tarımsal faaliyetler oldukça sınırlıdır. Köy halkının genelinde okuma oranı Çankırı'nın diğer köylerine oranla daha yüksek olması sebebiyle çeşitli kurumlarda çalışan Sarayköylü sayısı fazladır. Bu kesimden çoğu emekli olup köylerine geri dönüp yaşamlarını burada sürdürmektedirler. Ancak bu dönüş kesin bir dönüş olmayıp, yine senenin özellikle kış mevsimlerinde yaşadıkları şehirlere geri dönme şeklinde gerçekleşmektedir. Emekli olup köye dönüş yapanlar arasında tarım ve hayvancılığa karşı ilgide nispi bir artışın olduğu ifade edilmektedir. Ancak buradaki tarım ve hayvancılığa olan ilgi daha çok kendilerine yetecek kadar olmakta, yani evin ihtiyacı olan yumurta, süt, yoğurt gibi ürünler için kısıtlı miktarda hayvancılık ve tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Bu durum pazara yönelik bir üretim faaliyeti olmaktan çok kendi tüketim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sürdürülmektedir. Bu geçimlik bir ekonomik uğraş alanı olarak görülmektedir. Bu anlamda Sarayköy, Çankırı'nın diğer köyleri gibi köylülerin köydeki yaşamlarını devam ettirmek üzere kendi kendine ye-

tebilen mütevazı bir köy görünümü arz etmektedir. Eldivan İlçe Tarım Müdürlüğü'nden aldığımız Sarayköy'ün ekonomik faaliyetlerine dair bilgilere göre, tarım ve hayvancılık için köyde sınırlı sayıda alan olmasının yanında bu alanda yukarıda bahsedilen çeşitli sosyoekonomik ve demografik sebepler nedeniyle girişimde bulunan kişi sayısı da yok denecek kadar azdır.

3.4. Sarayköy'de Eğitim ve Göç İlişkisi

Göç olgusu tüm Türkiye'de olduğu gibi, Sarayköy'ün de bir gerçeği durumundadır. Burada dikkat çeken olgu eğitim ile göç arasında bir ilişkinin varlığına bu köyün de şahitlik etmesidir. Köy halkının ifadeleri içinde göçe sebep olan iki faktör bulunmaktadır. Bu sebeplerden ilki ve en önemlisi ekonomik faktör, yani iş ve işsizlikle ilgiliyken, bir diğer faktör de köylünün çocuklarının eğitim ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir. Genç nüfus eğitimlerini tamamladıktan sonra rahat bir iş sahası bulamamaktan söz edilmiştir. Seçenek olarak gençler ya köyde kalacak ve ziraatla meşgul olup geçimlerini buradan temin edecekler ya da küçük bir ilçe olan ve iş sahası açısından da son derece kısıtlı olan Eldivan ilçesinde çalışacaklar ki bu da çok zordur. İşte bu durumda geriye gönüllü olarak tercih edilen ama şartların da zorladığı daha çok Ankara'ya göç seçeneği kalmaktadır. Göçe sebep olan ikinci faktör olarak da eğitim gösterilmektedir. Köylünün eğitime verdiği önem sayesinde değişik meslek gruplarından çeşitli mevkilerde önemli görevler üstlenmiş birçok insanın var olduğunu öğreniyoruz. Köy halkının kendi deyimiyle "Türkiye'de eğitime çok önem veren ender köylerden" olmasına, köylerinde şirin ve küçük bir kütüphanenin var olmasını delil göstermektedirler. Bunun yanında köye ait bir futbol takımının da varlığı dikkatimizi çekmiştir. Sarayköy Spor Kulübü, öğrendiğimiz kadarıyla köy gençlerinin kurmuş olduğu ve yapılan turnuvalarda da kendisini ispatlamış başarılı ve iddialı bir kulüp görünümündedir.

Sarayköylülerin eğitimle ilgili tutumlarını anlamak için Eldivan'da yaşayan ve köyü tanıyanların belirttiğine göre, Eldivan ve Sarayköy, birbirleriyle çok yakın olmalarına ve iç içe yaşamalarına rağmen sosyal ve kültürel olarak farklı özellikler sergilemektedirler. Bu farklılıkların en belirgin olanı konuşma tarzlarıdır (kibarlık anlamında). Sarayköy, bir köy olmasına rağmen halkın konuşması daha çok şehirli bir konuşmayı andırmaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak Sarayköylülerin tarihsel süreçte Osmanlı sarayı ile bağlantılarıdır. Sarayköy'den uzun bir süre Osmanlı sarayına çalışmak için insanlar gitmiştir. Bu ilişkiden dolayı konuşma farklılığının doğduğunu ve hala bu farklılığın devam ettiğini söylemişlerdir. Sarayköy'de 1970'li yıllarda bile yüksek öğrenim gören insan sayısı birçok ilçedeki yüksek öğrenim gören

insan sayısından fazladır. Bu sebepten olsa gerek Sarayköy’den yetişen bürokrat, subay, akademisyen ve siyasetçi sayısı bir hayli fazladır ve bunların bazıları hala görev yapmaktadır. Bilgisine müracaat ettiğimiz Ali Çınar da eğitim ve göç arasındaki ilişkiyi kendi görüşleri çerçevesinde amatör bir sosyoloji yaparcasına şöyle ifade etmektedir:

Sarayköy’de çift taraflı göç yoğun olarak görülmektedir. Genç nüfus 18-20 yaşlarında bu köyden eğitim için ayrılıyor, başka yerlerde eğitim gördükten sonra orada yerleşiyor ve orada işe girip yaşamlarını sürdürüyor. Genç nüfusun eğitim için köyden göç etmesinin sebebi köyde okulun olmaması, daha sonra eğitimleri bittikten sonra köyde iş olanağının az olması gibi sebeplerden ötürü şehirde kalıyor ve hayatlarını orada sürdürüyorlar. Zamanla 50’li yaşlara gelip emekli olduklarında ise şehir hayatından sıkılıp doğdukları Sarayköy’e dönüp bağlarının ve bahçelerinin başına geçiyorlar (KK-1).

3.5. Sarayköy’de Sosyal Hayat

Önceden randevulaşarak ve kalabalık bir öğrenci grubuyla ziyarete gittiğimiz Sarayköy’de, kalabalık bir grup bizi karşıladı. Dikkatimizi çeken birbirine bağlı ve dayanışma içerisinde bizi karşılayan köylülerin bir eğitim çalışma grubuna yardımcı olmak için adeta önceden organize olmuş bir görüntüsü vardı. Bu durumu köylüler de “kendi içinde sürekli dayanışma içinde olduklarını” belirterek ifade etmektedirler. Köy dışında yaşayan önemli sayıda bir nüfusun varlığını biliyoruz. Bu nüfus düğün, bayram, cenaze vb. önemli günlerde hep bir arada olmakta ve köy bu günlerde her zamankinden daha kalabalık hale gelmektedir. Eldivan’a yakın olmasından dolayı ulaşım, gıda, iletişim gibi birçok temel ihtiyaca ulaşabilir durumdadırlar. Köyün yaşlı nüfusunun gençlere verdiği önem açıkça görülmektedir. Bu sebeple köyde bir kütüphane ve bir de spor kulübü aktif bir sosyal faaliyet alanı olarak dikkatleri çekmektedir. Köy halkı birlik ve beraberlik içerisinde. Kendi tabirlerince “yarı modern köy” olmasıyla beraber kadın-erkek eşitliği bakımından civar köylere göre daha pozitif bir görünüm arz etmektedir. Burada Kıray’ın araştırma sonuçlarında da (1982) ortaya çıktığı gibi şehre yakın olan bir köyde cinsiyetler arası ilişkiler daha eşitlikçi bir temelde yürümektedir. Ama aynı zamanda değerlerine ve geleneklerine bağlı muhafazakâr bir köy olduklarını da ifade eden köylüler, öte yandan değişime ve yeniliğe açık olma özelliklerini vurgulamaktadırlar. Cami, kahvehane, kütüphane, spor kulübü toplanmalarını sağlayan sosyal mekânlardır. Çevre köylerle ilişkilerinin iyi olduğunu ifade etmektedirler. Çankırı ve çevresinde

yaygın bir kültürel gelenek olan Yarenlik ve Seymen kültürünün Sarayköy’de genç nüfusun azlığından dolayı son bulmaya yüz tuttuğunu öğreniyoruz. Yaren geleneği, eski Türklerde de rastlanan ama daha çok İslam sonrası Türk topluluklarında görülen, sadece erkeklerin katıldığı bir sohbet ve eğlence meclisidir. Daha çok uzun kış gecelerinde tarladan ve işlerden eli çekilen köylünün bir vakit geçirme faaliyeti olarak düşünebileceğimiz Yaren toplantıları, Anadolu’nun çeşitli yörelerinde farklı ad ve şekillerde yapılagelen bir sohbet toplantısıdır. Anadolu Ahi geleneğine benzer bir şekilde oluşan bu gelenek bugün de çeşitli formlarda varlığını sürdürmektedir. Özellikle Orta Anadolu ve İç Ege’nin bazı yörelerinde rastlanan gelenek, esas işlevinden nispeten uzaklaşıp halkın bir eğlence kültürü halini almıştır. Çankırı’da halen devam eden yaren meclisleri, eskisi kadar canlı olmasa da kış gecelerinde belli aralıklarla devam etmektedir.

Sarayköy’ün Eldivan’a yakın olmasından dolayı köyde herhangi bir sağlık kurumu yoktur. Yalnız yatalak ve yaşlı hastalara Eldivan’dan doktor gelmektedir. Fakat köy sağlık ocağının bulunmaması, halk tabiriyle “kırık-çıkıkçılar” çoğaltmıştır. Bunlardan birinin de Ali Çınar’ın 85 yaşında vefat eden eşi Zeliha Çınar olduğunu öğreniyoruz. Ayağı burkulan, kırılan, incinen bu kadına veya bunun gibi birkaç kırık-çıkıkçıya gitmektedir. Diğer yandan Ali Çınar’a göre, Sarayköylülerin inançları sağlamdır ve dinine bağlı insanlardır. Çoğu hacca, umreye gitmiştir. Cumalarda ve diğer günlerde her vakit camide bulunmaktadırlar. Bunun dışında köyde bir tane Kuran kursu için hoca evi vardır. Burada belli zamanlarda mevlitler ve dualar okunmaktadır (KK-1).

3.6. Sarayköy’de Evlilik Gelenekleri

Köy sakinlerine yönelttiğimiz bir diğer soru da Saray köyde evlilik ve düğün adetlerine yönelikti. Bu alanda topladığımız derleme verileri bir makale boyutlarına ulaştığından onlardan kısaca burada bahsetmek yeterli olacaktır. Çünkü her bir adet ve gelenek uzun yılların ürünü bir oluşumdur. Bu süreç evlilik öncesi merasim ve aktivitelerle başlayan ve çok detayları barındıran bir hayat kesitidir. Kendilerini dinlediğimiz Sarayköylüler de artık bu adetlerin yeni nesillerde çok fazla yaşatılmadığından duydukları üzüntülerini ifade ettiler. Sosyolojide modern hayat ve gerekleri diye anlatılan ve küresel bir akıma dönüşen yeni yaşam tarzları ile artık eski adet ve gelenekler yerlerini yenilerine bırakmaktadır.

Anadolu’da dünürlük, beğenilen ve evlenmeye karar verilen kızın evine erkek tarafının özellikle haftanın belli günlerinde istenmeye gidilmesine

verilen isimdir. Süreç damat adayının beğendiği ve hayat arkadaşı olarak düşündüğü kızı önce anneye ve anne vasıtasıyla da babaya duyurması ile başlar. Bu konu ile ilgili geçmiş kuşakların aktardığı çeşitli duyurma yöntemlerinin olduğunu ve bunların hikâyelere yansıdığı bilinmektedir. Çınar'a göre *bu* yöntemlerden biri de evlenmek isteyen gencin, babasının ayakkabısını evin eşiğine çakmasıdır. Ayakkabıyı giymeye çalışan babanın da oğlunun evlenmek istediğini böylece anlaması beklenirmiş (KK-1). Bu yöntemlerden günümüzde çok azı uygulansa da halen bunları yaşatan yörelerin olduğu bilinmektedir. Yakın eş ve dostlar vasıtasıyla aday gelin soruşturulur ve uygun bulunursa önce oğlanın annesi bir yakınıyla kız evine gider ve evin büyüklerine tarih ve gün vererek dünürcü göndermek istediğini ifade eder. Gelin tarafı da “biz bir düşünelim” diyerek hayırlı olmasını temenni ederler. Bu oğlan tarafı için olumlu bir gelişmedir. Artık süreç başlamıştır. Bütün bu kabuller, geliş gidişler ve anlaşmalar sonucunda nişan töreni hazırlıklarına başlanır. Belirlenen tarihte davetiye üzerine geleceklerin tespitiyle bu merasim de planlanır. Masrafların oğlan evi tarafından karşılandığı nişan töreni her iki ailenin yakınlarının da katılımıyla kız evinde yapılabileceği gibi bir düğün salonunda da yapılabilir.

Düğünün ekonomik boyutu günümüzde eskisinden daha çok büyümüştür. Her evin kurulması için gerekli eşya ve malzemelerin alınmasının yanında dünürlük sonrası “harç görme” diye tabir edilen ve her iki tarafın da karşılıklı birbirlerine ve yakın akrabalarına hediye alınan malzemeler de vardır. Bunlar genelde kız evi tarafından dünürlük sonrası oluşturulan bir liste ile belirlenir. İçinde takılar ve giyim eşyaları da bulunur. Düğün bütün Anadolu’da olduğu gibi genel bir ilanla duyurulur. Erkek evine bayrak dikme töreni, davul zurna ile yapılan eğlencelerle başlar. “Kına komaca” denilen ve kız evine kına götürme ile sonuçlanan bir adet de vardır. Çeşitli türkü ve maniler eşliğinde kına yakma merasimi yapılır ve yakılan maniler ve türküler eşliğinde sadece kızlardan oluşan bir grupla eğlence düzenlenir. “Ana kınası”, “çerez atma”, “güvey donatma” adları verilen ve her birinin sosyolojik olarak bir anlamının olduğu seremonilerle düğün gerçekleşir.

Böylece alanımızın sınırları içerisinde tüm detayları ile anlatamadığımız geleneksel bir düğün gerçekleşmiş olur. Anadolu’da sembolik anlamlar taşıyan bu ritüeller köylerde nispeten varlığını devam ettirse de şehirlerin sosyal yapıları içerisinde çok uygulama alanı bulamamışlardır. Sosyolojik teorinin bize anlattığı gerçek şudur: Kapalı toplum yapısı halinde yaşayan topluluklar ki genel anlatımda köyler bu tip topluluklardır ve daha çok gelenek ve göreneklerine sahip çıkmak ve korumak eğilimindedirler. Farklılaşma

olgusu daha çok nüfusun büyümesi sonucu ortaya çıkan ve en çok da kente ait bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Köy ve kır yaşamı, kentlere nispeten kapalı toplum olmanın getirdiği bir sonuç olarak, ortak yaşam süreci içerisinde benzeşme eğilimlerinin daha yoğun olarak görüldüğü topluluklardır. Bu benzeşme geleneklerin devamıyla da pekiştirilir. Sarayköy geleneklerini sürdürmek için çaba gösteren ve bu değerlerinin korunması için mücadele eden bir köydür. Modern değerler toplumun bütününe etkilediği oranda köyleri de etkilemiştir. Yaşatılmaya çalışılan gelenek, görenek ve adetler köyün sınırlarında kalmış, şehrin koruyucu surlarını aşmakta nispeten başarılı olmuşsa da şehir kendi formel yapısının dayattığı özellikleriyle bu insanlara yeni değerler sunmuştur. Bu durumdaki Sarayköy insanı, hem köyün sıcak değerlerini korumaya çalışmış ama aynı zamanda da şehirliler de başarılı bir şekilde almışlardır. Kendilerini “yarı modern” olarak tanımlamaları da bu özellikleri itibarıyla.

Sonuç

Türkiye'nin modernleşmesi, aslında bir anlamda kırın ve köyün değişim ve dönüşüm hikayesidir. Cumhuriyet'ten günümüze kadar ülkemizde hem kentler hem de kır ve kırsal toplum, sosyoekonomik ve kültürel yönden büyük değişimler yaşamıştır. Ülkemizde köylerin toplumsal tarih içerisinde yaşadığı değişimler, hemen hemen her köyde yaşanan birbirine benzer süreçlerdir. Bir köyün hikayesi aslında aynı zamanda benzer mahrumiyetleri paylaşan bütün diğer köylerin de hikayesidir. Çünkü aynı toplumsal yapı içerisinde var olan unsurlar birbirinden beslenir ve etkilenirler. Bu anlamda bizim toplumumuzda da köyler, benzer sosyoekonomik zorluklar ve süreçlerden geçmişlerdir. Bu değişim sadece kıra ve köye ait değil, aslında bütün toplumun yaşadığı bir olgudur. Bu süreçte zamanla köyler boşalmış ve şehirler de nüfus açısından şişmiştir. Özellikle köylerdeki tarımsal mekanizasyonun yaygınlaşması, göç teorilerinde göçe sebep olan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu durum köyde yaşanan çeşitli mahrumiyetlerin varlığı ile de birleşince şehirlere doğru göç dalgası ile köyler adeta boşalmıştır. En temel faktör, geçim sağlayacak bir iş bulmak ve şehrin diğer imkânlarından yararlanmak isteğidir. Genel olarak ulaşım ve iletişim vasıtalarının gelişmesi ile köy ve kent farklılıkları nispeten azalmış gibi görünse de bu durum, köylerin boşalmasını engelleyememiştir. Geçim şartlarının iyileştirilmesi, yaşanan göçü azaltıp azaltmayacağı, önemli bir soru ve baş etmemiz gereken önemli bir sorundur. Bu süreç aslında bugün de devam etmektedir. Tarlaların geçimlik şartlar için yeterli olmaması, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasındaki zorluklar, iletişim ve medya kanallarının

şehir hayatını özendirilmesi, köyden uzaklaşmaları arttırmıştır. Bütün bu sebeplerle insanlar, şehir hayatını tercih etseler de doğulan ve ömrün belli bir süresinin geçtiği köyler, hayat ve hatıralarımızın bir yerlerinde hep var olagelmiştir.

Köyler her zaman romantik düşünce ve hayallerle yanı başımızda ve hep evlerimizin bir köşesinde var olsalar da bugün varlıkları ciddi tehdit altındadır. Köylere dönüş uzak bir hayal olarak ne kadar gerçekleşir bilinmez ama özellikle son yaşanan ve insanları tehdit eden salgın hastalıklar sonucunda büyük şehirlerin hep sorunlarla anılması, şehirlerdeki nüfus yığılmasının tahammül edilemez sınırlara ulaşması ile köyler, tekrar toplumun gündemine gelmiştir. Yazlık olarak düşünülen ve daha çok turistik ziyaret amacıyla gelen köyler, kalıcı yerleşim için henüz uygun görünmese de imkanların artırılması ile belki orta vadede bu durum mümkün hale gelebilir. Özellikle gençlerin yerleşimine daha uygun hale gelmesi için şehrin bir kısım imkânlarının köylere de taşınması gerekli görünmektedir. Ancak bunun uzun bir süreç olduğu ve bu alanda makro politik düzenlemelerin gerekliliği de bir başka gerçekliktir. Günümüzde artık nüfusun çok küçük bir kesimini oluşturan köylerle ilgili çok ciddi çalışmaların yapılması, toplumumuz için zarurettir. Bu yüzden kır ve köye dair sosyoekonomik ve kültürel araştırmalar, bugün artık daha da önemli hale gelmiştir.

Sarayköy'ün sosyal ve kültürel yapısı hakkında betimsel bir çalışma olarak ortaya çıkan bu araştırmanın bulguları, alanda yapılan ve yukarıda özetini verdiğimiz bulgularla da önemli benzerlikler taşımaktadır. Değişim olgusunun köyleri de büyük oranda etkilediğinin göstergelerine şahit olduğumuz bu çalışmada, alanda yapılmış diğer çalışmaların da ortaya koyduğu gibi şehre yakın köylerin değişime daha açık olmaları, yaptığımız gözlem ve mülakatlarımızla da tespit edebildiğimiz önemli bir gerçekliktir. Şehrin imkanlarından daha çok yararlanmak için göç etmeleri ile ilgili süreç daha önce 2016 yılında gerçekleştirdiğimiz bir göç çalışmasının¹ bulgularıyla da paralellikler arz etmektedir. Bu değişimin sadece göçle sınırlı kalmayıp iletişim ve ulaşım vasıtalarının gelişmesiyle şehirle kurulan etkileşim sonucu köy ailesine de yansıdığı görülmektedir. Bu süreçte, aile içi ilişkilerin ve rollerin daha eşitlikçi olarak değişmesi, köy şartları içinde eğitime verilen önem ve özellikle de kız çocuklarının geleneksel toplum anlayışı içerisinde ihmal edilen eğitimlerinin daha çok önemseneceği gibi sonuçların yaşanması olgusu hem gözlemlere hem de mülakatlara yansımıştır. Bu değişim-

¹ Bu çalışma için bk. (Kalaycı vd., 2016).

ler sonucunda, köydeki gelenek ve onları besleyen değerlerin öneminin nispeten azaldığı ile ilgili göstergeler, önemli bulgulardır. Bu sonuçlar, alanda yapılan diğer çalışmaların bulgularıyla da örtüşmektedir. Bir geleneğin yeni nesillere aktarımı söz konusu değilse yaşaması da mümkün değildir. Değişimin topluma sunduğu katkıların yanında ondan götürdükleri de vardır. Sarayköy’de ve aslında ülkemizdeki benzer süreçlerden geçmiş bütün köylerde sosyal yaşam, gelenek, görenek ve adetler hızlı bir değişime uğramıştır. Köyde yaşayan ya da köyle irtibatı devam eden bugünün Sarayköylüleri belki de bu geleneksel kültürün son temsilcileridirler.

Kaynakça

- Akşit, Bahattin (1998). “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”. *Türkiye’de İçgöç*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 22-37.
- Arslan, Ali (2004). “Bir Ankara Köyü Kavaközü’nün Sosyolojik İncelemesi”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17: 53-70.
- Berkes, Niyazi (1942). *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Uzluk Basımevi.
- Berkes, Niyazi (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boran, Behice (1992). *Toplumsal Yapı Araştırmaları*. Ankara: Sarmal Yayınevi.
- Eserpek, Altan (1979). *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme: Erzurum’un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Güçbilmez, Erdoğan (1972). *Yenimahalle ve Kayadibi: Karşılaştırmalı Bir Köy Araştırması*. Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- HÜNEE (2000). *Göç ve Nüfus Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”. *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. Ed. Oya Baydar. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 249-259.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2017). “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine”. *Sosyoloji Konferansları*, 55: 385-412.

- Kalaycı, Hakkı vd. (2016). *Göç ve Sonuçları Açısından Çankırı'dan Ankara'ya Göç Örneği*. Çankırı: Yenigün Basım ve Yayın.
- Kıray, Mübeccel B. (1982). *Toplumbilim Yazıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Kovanlıkaya, Çağlayan ve Çav, Erkan (2010). *Türk Sosyolojisinde Üç Bilim İnsanı: Cahit Tanyol, Mübeccel B. Kıray, Şerif Mardin*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Merter, Feridun (1990). *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mills, C. Wright (2007). *Toplumbilimsel Düşün*. Çev. Ünsal Oskay. İstanbul: DER Yayınları.
- Özdemir, M. Çağatay (der.) (2008). *Türkiye'de Sosyoloji: İsimler-Eserler 1*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Le Play, Frederic (1947). "Tecrübi Sosyoloji: Le Play'in Bütçe Monografilerinden Bir Örnek". Çev. Nurettin Şazi Kösemihal. *İÜ Sosyoloji Dergisi*, 2(4-5): 221-258.
- Sencer, Muzaffer (1984). *Toplumbilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Say Yayınları.
- Uğuzman, Tülay (2000). *Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması*. Ankara: Divankav Yayıncılık.
- Uğuzman, Tülay (2002). *Beypazarı'nda Sosyal-Kültürel Yapı ve Değişme*. Ankara: Beypazarı Belediyesi Kültür Yayını.
- Ülken, Hilmi Ziya (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Tanyol, Cahit (1949). *İçtimai Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin*. *İÜ Sosyoloji Dergisi*, 2(4-5): 145- 175.
- Weber Max (2018). *Ekonomi ve Toplum*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Çankırı Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü (2010). *Çankırı İl Çevre Durum Raporu*. Çankırı.
- Yasa, İbrahim (1955). *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma*. Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve Erder, Leila (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

URL-1: “Eldivan Tarihi”. <http://www.eldivan.gov.tr/eldivan-tarihi> (Erişim: 15.04.2019).

URL-2: “Sarayköy Nüfusu, TÜİK Verisi 2018”. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim: 15.04.2019).

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Ali Çınar, 1926 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Sarayköy, Eldivan-Çankırı. (Görüşme: 20.04.2019).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışmanın verileri 2020 yılından önce toplandığı için geçmişe dönük etik kurul belgesi alınmamıştır, ancak araştırma etiğine uyulmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Since the data of this study were collected before 2020, ethics committee approval retroactively was not obtained; however, research ethics were followed.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*